

สิทธิและหน้าที่ในการคืนทรัพย์สิน

เมื่อบุคคลได้ทรัพย์สินใดไว้ โดยมีอาจจะอ้างมูลกฎหมายได้ และเป็นทางให้ผู้อื่นเสียเปรียบ บุคคลผู้นั้นต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้แก่เขา (ตามมาตรา ๔๐๖) กฎหมายจึงกำหนดหน้าที่และสิทธิในการคืนทรัพย์สินและวิธีการคืนทรัพย์สินตลอดจนคอกผลและเรื่องอื่นอันเกี่ยวกับการคืนทรัพย์สินไว้ตั้งแต่มาตรา ๔๑๒ ถึงมาตรา ๔๑๘ ซึ่งนำมากล่าวเป็นหัวข้อ ได้ดังนี้

๑. หน้าที่คืนเงินจำนวนแน่นอนในกรณีทุจริต

๒. หน้าที่คืนเงินจำนวนแน่นอนในกรณีสุจริต

๓. หน้าที่คืนทรัพย์สินอื่นนอกจากเงินในกรณีทุจริต

๔. หน้าที่คืนทรัพย์สินอื่นนอกจากเงินในกรณีทุจริต

๕. ความรับผิดชอบของผู้ได้ลาภมิควรได้ในการคืนทรัพย์สินเป็นพันวิสัย แต่ได้ทรัพย์สินนั้นไว้
โดยทุจริต

๖. ความรับผิดชอบของผู้ได้ลาภมิควรได้ในการคืนทรัพย์สินเป็นพันวิสัย แต่ได้ทรัพย์สินนั้นมา
โดยทุจริต

๗. สิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับคอกผลในทรัพย์สินอันเป็นลาภมิควรได้

๘. สิทธิในค่าซ่อมแซมทรัพย์สินที่ต้องคืน

๙. สิทธิในค่าใช้จ่ายประการอื่นของผู้ที่ต้องคืนทรัพย์สิน

๑๐. หน้าที่ที่ต้องจัดทำทรัพย์สินให้คงสภาพเดิม

๑. หน้าที่คืนเงินจำนวนแน่นอนในกรณีทุจริต

ตามหลักแล้วเมื่อเป็นลาภมิควรได้แล้วต้องคืนเจ้าของเขาทั้งสิ้น และจำนวนเงินอันแน่นอนนี้ก็ต้องคืนเขาทั้งสิ้นคู่กัน แต่มาตรา ๔๑๒ บัญญัติว่า

ถ้าทรัพย์สินซึ่งได้รับไว้เป็นลาภมิควรได้นั้น เป็นเงินจำนวนหนึ่ง ท่านว่าต้องคืนเต็มจำนวนนั้น เว้นแต่เมื่อบุคคลได้รับไว้โดยสุจริต จึงต้องคืนลาภมิควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน

ความหมายในตอนแรกของมาตรานี้หมายถึงในกรณีที่ได้ทรัพย์สินไว้โดยทุจริต เช่น ก. ชำระหนี้แก่ ข. โดยผิดตัวและ ข. รับชำระหนี้ไว้โดยรู้เช่นนั้น ดังนี้ ข. ก็ตกเป็นผู้ได้ลาภมิควรได้โดยทุจริต และมาตรา ๔๑๒ ก็ให้ ข. ต้องรับผิดชอบเต็มจำนวนที่ ข. รับไว้โดยทุจริตนั้น ซึ่งต่างกับผู้ที่ได้รับไว้โดยสุจริตดังจะกล่าวในข้อ ๒. ต่อไป

อุทาหรณ์ ก. รับชำระหนี้จาก ข. ไว้โดยทุจริตจำนวน ๑,๐๐๐ บาท แต่ถูกคนร้ายลักไป ๕๐๐ บาท เมื่อ ข. ใช้สิทธิเรียกเงินคืน ก. ต้องใช้ให้ ข. ครบ จำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๒. หน้าที่คืนเงินจำนวนแน่นอนในกรณีทุจริต

ดังได้กล่าวมาในข้อ ๑ นั้นแล้วว่า การคืนลาภมิควรได้ที่เป็นจำนวนเงินแน่นอนนั้น จะต้องคืนเต็มจำนวน แต่มีข้อยกเว้นว่าหากผู้ได้รับทรัพย์สินเป็นลาภมิควรได้ไว้โดยสุจริตรับผิดชอบคืนแต่เพียงเท่าที่ยังมีอยู่ในขณะเรียกคืน (มาตรา ๔๑๒) เหตุที่กฎหมายลดหย่อนความรับผิดชอบของผู้ได้ลาภมิควรได้ไว้โดยสุจริตนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ได้ทรัพย์สินนั้นเมื่อได้มาโดยสุจริตแล้วจะให้รับผิดชอบเช่นผู้ทุจริตมิได้ เพราะผู้สุจริตนั้นเมื่อได้ทรัพย์สินมาก็ย่อมจะใช้ความระมัดระวังและจับจ่ายใช้สอยเช่นของของเขาเอง ทั้งเขาไม่ทราบด้วยว่ามีหน้าที่จะต้องระมัดระวังรักษาทรัพย์สินแต่อย่างใด จึงควรให้รับผิดชอบเท่าที่ยังคงเป็นลาภมิควรได้แก่เขาอยู่เท่านั้น

อุทาหรณ์ ก. รับชำระหนี้ ข. โดยสุจริตซึ่ง ก. มิได้รู้ว่าไม่มีสิทธิได้รับชำระหนี้จาก ข. เป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท หากปรากฏความว่า ก่อนที่ ข. เรียกให้คืนลาภมิควรได้นั้นมีคนร้ายลักเงิน จำนวนนี้ไป ๕๐๐ บาท ก. ก็ส่งเงินคืนให้ ข. เพียง ๕๐๐ บาท เท่าที่มีอยู่ได้

ควรสังเกตว่าถ้อยคำในมาตรา ๔๑๒ ตอนท้ายที่ใช้ความว่า “ต้องคืนลาภมิควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน” ฉะนั้น ตามอุทาหรณ์นั้นหากปรากฏความว่าเมื่อ ข. เรียกลาภมิควรได้จาก ก. คืน ก. ยังมีเงินเต็มจำนวน ๑,๐๐๐ บาทอยู่ และ ก. จะนำไปคืน ข. ในวันรุ่งขึ้น แต่ก่อนเขาไปคืนนั้นมีคนร้ายลักเงินจำนวนนั้นไป ดังนี้ ก. ก็ต้องรับผิดชอบเงินแก่ ข. เต็มจำนวน ๑,๐๐๐ บาท เพราะเงินจำนวน ๑,๐๐๐ บาท ยังมีอยู่ในขณะเรียกคืน

๓. หน้าที่คืนทรัพย์สินอื่นนอกจากเงินในกรณีทุจริต

การที่บุคคลได้ทรัพย์สินไว้โดยสุจริตนั้น บุคคลนั้นย่อมใช้ทรัพย์สินนั้นตามปกติเท่าที่เจ้าของทรัพย์สินจะพึงใช้ ไม่ต้องมีหน้าที่ระวังรักษาทรัพย์สินนอกเหนือไปกว่าตามปกติแต่อย่างใด ดังนั้น เวลา

สินทรัพย์ที่ค้ำประกันที่มีสภาพตามที่ปรากฏอยู่ในขณะถูกเรียกค้ำประกัน

เรื่องการคืนทรัพย์สินที่ไม่ใช่เงินตราจำนวนแน่นอนในกรณีที่ผู้ที่ต้องคืนทรัพย์สินได้ทรัพย์สินนั้นไว้ โดยสุจริตนั้น มาตรา ๔๑๓ วรรค ๑ บัญญัติว่า

เมื่อทรัพย์สินอันจะต้องค้ำประกันเป็นอย่างอื่นนอกจากจำนวนเงินและบุคคลได้รับไว้โดยสุจริต ท่านว่าบุคคลเช่นนั้น จำต้องคืนทรัพย์สินเพียงตามสภาพที่เป็นอยู่และมีต้องรับผิดชอบในการที่ทรัพย์สินนั้นสูญหายหรือบุบสลาย แต่ถ้าได้อะไรมาเป็นค่าสินไหมทดแทนเพื่อการสูญหาย หรือบุบสลายเช่นนั้น ก็จักต้องให้ไปด้วย

ถ้าทรัพย์สินอันจะต้องค้ำประกันเป็นเงินจำนวนแน่นอนแล้ว ก็ต้องบังคับกันตามมาตรา ๔๑๒ สำหรับมาตรา ๔๑๓ วรรค ๑ นี้ เป็นกรณีที่ผู้ได้รับทรัพย์สินอย่างอื่นอันนอกจากเงินจำนวนแน่นอน ได้ทรัพย์สินไว้โดยสุจริต ในการคืนทรัพย์สินนั้นก็เพื่อให้เจ้าของเพียงเท่าที่ทรัพย์สินปรากฏสภาพในขณะเรียกค้ำประกัน และหากก่อนนั้นทรัพย์สินเสียหายเพราะการสูญหายหรือบุบสลาย ผู้คืนก็มีต้องรับผิดชอบ แต่ถ้าหากการสูญหายหรือบุบสลายนั้น ได้ค่าสินไหมทดแทนมา ผู้คืนทรัพย์สินก็ต้องคืนให้แก่เจ้าของหรือผู้มีสิทธิได้รับค้ำประกันนั้น ไปด้วย

อุทธรณ์ ก. รับรถยนต์จาก ข. ไว้โดยสุจริตแต่เป็นลาภมิควรได้ เมื่อ ข. เรียกรถยนต์คืน ก. ต้องคืนให้เท่าที่มีสภาพในขณะที่ย. เรียกค้ำประกัน หากปรากฏว่า ก่อนหน้านั้น ก. ได้ใช้รถยนต์นั้น และถูกรถของ ค. ชนและได้รับบาดเจ็บ ก. ก็ต้องมอบให้ ข. ด้วย หรือในการใช้รถยนต์โดยปกตินั้น รถยนต์คันนั้นถูกคนร้ายลักไป และไม่ได้ค่าทดแทนแต่อย่างใดเช่นนี้ ก. ก็มิต้องรับผิดชอบ

ตามอุทธรณ์นี้หากปรากฏว่า รถยนต์นั้นถูกคนร้ายลักภายหลังจากที่ ข. เรียกทรัพย์สินคืนแล้ว แต่ ก. ยังมีค้ำคืนรถยนต์ให้ ข. ก. ต้องรับผิดชอบต่อ ข. ในการใช้รถคันนั้นเช่นเดียวกับกรณีค้ำเงิน จำนวนแน่นอนสุจริตในมาตรา ๔๑๒

อุทธรณ์ ซื่อขายโคไม่จดทะเบียนเป็นโมฆะ การตีราคาโคต้องถือราคาที่แท้จริง ไม่ใช่ราคาขายโคตรามสัญญาซึ่งตกเป็น โมฆะนั้น ซึ่งอาจไม่ตรงกับราคาจริงก็ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๔๖/๒๕๖๖)

๔. หน้าที่คืนทรัพย์สินอย่างอื่น นอกจากเงินในกรณีทุจริต

ตามข้อ ๓ นั้นผู้คืนทรัพย์สินไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้มีสิทธิได้ทรัพย์สินในการสูญหายบุปสลาย แต่กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๑๓ วรรค ๒ นี้ เป็นกรณีกลับกันคือ ผู้ถือทรัพย์สินต้องรับผิดชอบในการสูญหายบุปสลาย หรือแม้แต่เหตุสุดวิสัย ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๔๑๓ วรรค ๒ ว่า

...ถ้าบุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยทุจริต ท่านว่าจะต้องรับผิดชอบในการสูญหาย หรือบุปสลายนั้นเต็มภูมิแม้กระทั่งการสูญหาย หรือบุปสลายจะเกิดเพราะเหตุสุดวิสัย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ถึงอย่างไรทรัพย์สินนั้นก็คงต้องสูญหาย หรือบุปสลายอยู่นั่นเอง

อุทาหรณ์ ก. รับมาจาก ข. ไว้โดยทุจริต ก. ใช้มันั้นจนขาด หัก ก. ต้องรับผิดชอบต่อ ข. ที่มันั้นขาดด้วย หรือแม้ ก. มิได้ทำให้มันั้นขาดเองแต่เป็นเพราะ ค. ทำละเมิดทำให้มันั้นขาด หาก ก. เรียกค่าเสียหายมาได้เท่าใดก็ต้องให้แก่ ข. ด้วย หรือเรียกค่าเสียหายจาก ค. ไม่ได้ ก. เองก็ต้องรับผิดชอบต่อ ข. หรือแม้มันั้นตายลงเพราะ โรคระบาด ก. ก็ยังต้องรับผิดชอบต่อ ข. อยู่นั่นเอง

การรับผิดชอบของผู้คืนทรัพย์สิน ที่ได้รับทรัพย์สินไว้โดยทุจริตนี้ มีข้อยกเว้นเฉพาะในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินนั้นถึงอย่างไรก็ต้องสูญหายหรือบุปสลายอยู่นั่นเอง

ตามอุทาหรณ์นี้ หากมันั้นตายลงเพราะ โรคระบาดนั้น ก. ก็ยังต้องรับผิดชอบต่อ ข. อยู่นั่นเอง ถ้า ก. พิสูจน์ได้ว่าถึงอย่างไรมันั้นก็ต้องตาย เพราะมันั้นในกะเวกเดียวกันนั้นก็ตายด้วย โรคระบาดหมด ก. ก็อาจไม่ต้องรับผิดชอบต่อ ข. ได้

อุทาหรณ์ เหตุที่เกิดความเสียหายเนื่องจากคลื่นของเรืออื่น ในลำแม่น้ำมาปะทะเรือฉลอมของจำเลยที่บรรทุกสินค้า และจอกอยู่ที่ท่าเรือ เรือฉลอมกระแทกกับท่าทำให้สินค้าที่บรรทุกบางส่วนเคลื่อนตกลงไปในแม่น้ำ เป็นผลเสียให้ที่อาจป้องกันได้ ถ้าได้จัดการระมัดระวังตามสมควร ไม่ใช่เป็นเหตุที่ไม่มีใครจะป้องกันได้ ฉะนั้น จึงไม่ใช่ความเสียหายที่เกิดจากเหตุวิสัย (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๔๑/๒๕๑๐)

อุทาหรณ์ เหตุสุดวิสัยต้องเป็นเหตุผิดปกติ สุดวิสัยที่คิดว่าจะมีขึ้น หากเป็นกรณีที่อาจป้องกันผลพิบัติได้ ถ้าได้จัดการระมัดระวังตามสมควร ไม่ใช่เป็นเหตุที่ไม่มีใครป้องกันได้ย่อมไม่ใช่เหตุสุดวิสัย (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๔๑/๒๕๑๕)

๕. ความรับผิดของผู้ได้ลาภมิควรได้ในการคืนทรัพย์สินเป็นพันวิสัย แต่ได้ทรัพย์สินนั้นไว้โดย
สุจริต มาตรา ๔๑๔ บัญญัติว่า

“ถ้าการคืนทรัพย์สินตกเป็นพันวิสัยเพราะสภาพแห่งทรัพย์สินที่ได้รับไว้ นั้นเองก็ดี หรือเพราะ
เหตุอย่างอื่นก็ดี และบุคคลได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริตท่านว่าบุคคลเช่นนั้นจำต้องคืนลาภมิควรได้
เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน”

ความในมาตรา ๔๑๔ วรรค ๑ นี้ ทำนองเดียวกับมาตรา ๔๑๓ วรรค ๑ แต่มีที่เพิ่มเติมมาคือ
กรณีที่มีการคืนทรัพย์สินตกเป็นพันวิสัย เพราะสภาพแห่งทรัพย์สิน เช่นตามอุทาหรณ์ในข้อ ๓ หากปรากฏ
ว่า ก. ซึ่งรับรถยนต์จาก ข. ไว้โดยสุจริตนั้น ได้ใช้รถยนต์จนรถนั้นพังชำรุดจนใช้การไม่ได้แล้ว แม้
เป็นไปโดยธรรมชาติก็ตาม ก. ก็ไม่ต้องรับผิดต่อ ข. เพราะมาตรา ๔๑๔ วรรค ๑ นี้ ให้ ก. คืนลาภมิ
ควรได้เพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน คือเศษเหล็กไปนั่นเอง

สำหรับคำว่า “เพราะเหตุอย่างอื่น” นั้น เช่นได้โอนทรัพย์สินนั้นไปให้ผู้อื่นแล้ว และไม่อาจ
เรียกคืนมาได้ แต่ถ้าหากการโอนไปนั้นได้ค่าตอบแทนอย่างอื่นมา เช่น จำนวนเงิน ดังนี้ ก็ต้องคืน
เงินเต็มจำนวนที่ได้มานั้น แม้ผู้คืนทรัพย์สินเอาไปใช้แล้ว ก็ยังต้องคืนเพราะผู้คืนทรัพย์สินได้ประโยชน์

๖. ความรับผิดของผู้ได้ลาภมิควรได้ในการคืนทรัพย์สินเป็นพันวิสัย แต่การได้ทรัพย์สินนั้นมา
โดยทุจริต

มาตรา ๔๒๔ วรรค ๒ บัญญัติว่า

“ถ้าบุคคลได้รับทรัพย์สินนั้นไว้โดยทุจริต ท่านว่าต้องชำระราคาทรัพย์สินนั้นเต็มจำนวน”

ความรับผิดในกรณีนี้ ก็โดยนัยเดียวกับในข้อ ๔ เป็นแต่บัญญัติให้ชัดเจนว่า ต้องชำระราคา
ทรัพย์สินนั้นเต็มจำนวน (มาตรา ๔๑๔ วรรค ๒)

๗. สิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับดอกผล ในทรัพย์สินอันเป็นลาภมิควรได้

มาตรา ๔๑๕ บัญญัติว่า

“บุคคลผู้ได้รับทรัพย์สินไว้โดยสุจริต ย่อมจะได้ดอกผลอันเกิดแต่ทรัพย์สินนั้นตลอดเวลา
ที่ยังคงสุจริตอยู่”

ถ้าผู้ที่ได้รับไว้จะต้องคืนทรัพย์สินนั้นเมื่อใด ให้ถือว่าผู้นั้นตกอยู่ในฐานะทุจริตจำเดิม แต่เวลาที่เรียกคืนนั้น”

คำว่าดอกผลในที่นี้ เป็นคำเดียวกับดอกผลในมาตรา ๑๑๑ ซึ่งผู้มีสิทธิในดอกผลนั้นก็คือเจ้าของตามมาตรา ๑๓๓๖ แต่ในกรณีตามลักษณะลาภมิกวรได้นี้ บัญญัติให้ผู้รับทรัพย์สินไว้โดยทุจริตเป็นผู้ได้ดอกผล นับแต่ได้ทรัพย์สินมาจนถึงเมื่อถูกเรียกคืน คือตลอดเวลาที่ยังทุจริตอยู่

ตลอดเวลาที่ทุจริตอยู่นั้น หมายความว่า ผู้ได้ทรัพย์สินไว้นั้นยังมีได้รู้ว่าทรัพย์สินนั้นเป็นลาภมิกวรได้ หากรู้ว่าตนไม่มีสิทธิที่จะได้ทรัพย์สินนั้น หรือได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยตนไม่มีสิทธิก็เป็นการไม่ทุจริตแล้ว

ความในวรรคท้าย ยังบัญญัติการสิ้นสุดของการเป็นผู้ทุจริตไว้อีกโดยนับว่า หากผู้ได้ลาภมิกวรได้โดยสุจริตนั้นต้องคืนทรัพย์สินเมื่อใด กฎหมายให้ถือว่าผู้คืนทรัพย์สินตกเป็นผู้ทุจริตนับแต่เวลาที่ถูกรเรียกให้คืนทรัพย์สิน

อุทาหรณ์ ก. รับแม่โคจาก ข. ไว้โดยมิรู้ว่าเป็นลาภมิกวรได้ ระหว่างที่ ก. ยังเลี้ยงโคอยู่นั้น โคออกลูกทำโดยยอมตกเป็นของ ก. สิ้น แต่ถ้า ข. เรียกโคคืนแล้ว ขณะที่ ก. ยังไม่ได้ส่งโคคืน โคนั้นตกถูกคังนี้ ก. ก็ต้องคืนทั้งแม่โคและลูกโคด้วย

อุทาหรณ์ เมื่อสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินตกเป็น โมฆะ ผู้จะขายก็ต้องคืนเงินที่รับไว้แก่ผู้จะซื้อฐานเป็นลาภมิกวรได้ โดยผู้จะขายต้องเสียดอกเบี้ย นับแต่เวลาที่ผู้จะซื้อเรียกคืน (คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๔๓/๒๕๓๓)

๘. สิทธิในค่าซ่อมแซมทรัพย์สินที่ต้องคืน

ค่าใช้จ่ายทั้งหลายอันควรแก่การเพื่อรักษาบำรุงหรือซ่อมแซมทรัพย์สินนั้น ท่านว่าต้องชดใช้แก่บุคคลผู้คืนทรัพย์สินเต็มจำนวน

แต่บุคคลเช่นว่านี้จะเรียกร้องให้ชดใช้ค่าใช้จ่ายตามธรรมดาเพื่อบำรุงซ่อมแซมทรัพย์สินนั้น หรือค่าภาระติดพันที่ต้องเสียไปในระหว่างที่ตนคงเก็บดอกผลอยู่นั้นหาได้ไม่ (มาตรา ๔๑๖)

ความในวรรคแรกนั้นหมายความว่าความถึงการซ่อมแซมทรัพย์สินที่เป็นลาภมิกวรได้ให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ในสภาพเดิมซึ่งผู้คืนทรัพย์สินเรียกคืนได้ แต่ถ้าซ่อมแซมแล้วใช้ประโยชน์ คือ ได้ดอกผลในทรัพย์สินนั้น จะเรียกค่าซ่อมแซมในตอนหลังนี้ไม่ได้

อุทาหรณ์ ก. รับบ้านของ ข. ไว้อันเป็นลามกมิควรได้ ก. ซ่อมแซมบ้านให้คงสภาพใช้การ
ได้ ตีเงินไป ๑๐,๐๐๐ บาท ดังนี้ เมื่อ ก. คืนทรัพย์สินให้ ข. ก. เรียกเอาเงินจำนวนนี้ได้ แต่ถ้า ก.
ซ่อมแซมแล้วเข้าไปในบ้านนั้น ต่อมาได้ซ่อมแซมอีกเสียเงินไป ๕,๐๐๐ บาท ดังนี้ ก. เรียกเงิน
๕,๐๐๐ บาท นี้ จาก ข. ไม่ได้

อุทาหรณ์ จำเลยเข้าใจว่าเป็นภริยามีสติธิในทรัพย์สินของผู้ตาย ซึ่งเป็นสามีครั้งหนึ่ง จึงรื้อห้อง
แถวสร้างใหม่ปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นการทำให้โดยสุจริต จำเลยมีสิทธิได้ชดใช้เงิน ๓,๐๐๐ บาทที่
ออกไป (คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๐๕/๒๕๑๕)

๕. สิทธิในค่าใช้จ่ายอย่างอื่นของผู้ที่คืนทรัพย์สิน

มาตรา ๔๑๗ บัญญัติว่า

“ในสวนค่าใช้จ่ายอย่างอื่นนอกจากที่กล่าวมาในวรรคต้นแห่งมาตราก่อนนั้น บุคคลผู้คืน
ทรัพย์สินจะเรียกให้ชดใช้ได้แต่เฉพาะที่เสียไปในระหว่างที่ตนทำการ โดยสุจริต และเมื่อทรัพย์สินนั้น
ได้มีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพราะค่าใช้จ่ายนั้น ในเวลาที่คืนและจะเรียกคืนได้ก็แต่เพียงเท่าราคาที่เพิ่มขึ้น
เท่านั้น

อนึ่งบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๑๕ วรรค ๒ นั้น ท่านให้นำมาใช้บังคับด้วย แล้วแต่กรณี”

ค่าใช้จ่ายอย่างอื่น นอกจากกรณีตามข้อ ๘ นั้น บุคคลผู้คืนทรัพย์สิน จะเรียกให้ชดใช้ได้แต่
เฉพาะที่เสียไปในระหว่างที่ตนทำการ โดยสุจริตและเมื่อทรัพย์สินนั้น ได้มีราคาเพิ่มสูงขึ้น เพราะ
ค่าใช้จ่ายนั้นในเวลาที่คืน และจะเรียกเก็บได้แต่เพียงเท่าราคาที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น

ทั้งนี้ข้อมติว่าบุคคลเช่นว่านี้ ไม่สุจริตจำเดิมแต่เวลาที่เรียกให้คืนทรัพย์สินหรือเมื่อต้องคืน
ทรัพย์สิน

ค่าใช้จ่ายตามข้อ ๕ นี้ เป็นค่าใช้จ่ายนอกเหนือจากค่าบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมตามมาตรา
๔๑๖ เช่น การต่อเติมค้ำแปลงทำให้ทรัพย์สินนั้นราคาเพิ่มขึ้น

การเรียกให้ใช้ราคาดังกล่าวนี้ต้องฟังให้ได้ความสองประการ คือ

๑. ราคาที่ทรัพย์สินนั้น ได้มีราคาเพิ่มสูงขึ้น

๒. ค่าใช้จ่ายที่ได้ใช้จ่ายไปจริง

การเรียกให้ใช้ราคาหรือค่าใช้จ่ายนี้ เรียกได้เพียงเฉพาะราคาที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ทั้งนี้ จะต้องไม่เกินราคาค่าใช้จ่ายที่จ่ายไปจริง และจะต้องเป็นค่าใช้จ่ายหรือราคาในขณะที่สุจริตอยู่เท่านั้น

อุทาหรณ์ ก. รับบ้านของ ข. ไว้ อันเป็นถากมิควรได้ และ ก. มิได้รู้ ก. ได้ดัดแปลงต่อเติมบ้าน ซึ่งมีราคา ๕๐,๐๐๐ บาท นั้น สิ้นเงินไป ๒๐,๐๐๐ บาท ซึ่งทำให้บ้านนั้นมีราคา ๗๐,๐๐๐ บาท ดังนี้ เมื่อ ก. ต้องคืนบ้านให้ ข. ก. เรียกเก็บได้แต่เพียงราคาที่เพิ่มขึ้นมาเท่านั้น คือ ๒๐,๐๐๐ บาท

อุทาหรณ์ ท. บุตรคนต่างค้ำว ชื่อที่ดินจากจำเลยแล้วปรับปรุงที่ดิน ทางกรมไม่อนุญาตให้ ท. ชื่อจึงเปลี่ยนให้โจทก์เป็นผู้ซื้อ โจทก์ก็มิได้รับอนุญาตอีก ท.เรียกเงินที่จ่ายบำรุงที่ดินไปคืนเท่าที่ราคาที่ดินเพิ่มขึ้น ตามมาตรา ๔๑๗ เพราะสุจริตคิดว่าจะได้รับอนุญาตให้ซื้อ โจทก์จ่ายค่าปรับปรุงที่ดินแก่ ท. ไป ได้รับช่วงสิทธิของ ท. เรียกเงินคืนจากโจทก์ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๑/๒๕๑๑)

๑๐. หน้าที่ที่ต้องจัดทำทรัพย์สินให้คงสภาพเดิม

หน้าที่ต้องจัดทำทรัพย์สินให้คงสภาพเดิมนั้นเป็นหน้าที่ของผู้คืนทรัพย์สิน อันเป็นถากมิควรได้ที่ตนได้มาโดยไม่สุจริต และในขณะที่ได้ถากมิควรได้มาแล้วนั้น บุคคลนั้นได้ดัดแปลงหรือต่อเติมทรัพย์สินนั้น ทั้ง ๆ ที่ตนรู้ว่าการได้มานั้นได้มาโดยไม่สุจริต เมื่อต้องคืนทรัพย์สินนั้น บุคคลผู้คืนทรัพย์สินจะต้องจัดทำทรัพย์สินนั้นให้คงสภาพเดิมด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองแล้วจึงส่งคืน เว้นแต่เจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีสิทธิเรียกคืนจะเลือกให้ส่งคืนตามสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ ผู้เรียกคืนทรัพย์สินมีทางเลือก ๒ ประการ ตามมาตรา ๔๑๗ วรรค ๑ คือ

๑. ใช้ราคาค่าทำดัดแปลงหรือต่อเติม หรือ
๒. ใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นราคาทรัพย์สินเท่าที่เพิ่มขึ้น

มาตรา ๔๑๗ วรรค ๑ บัญญัติว่า

“ถ้าบุคคลรับทรัพย์สินอันมิควรได้ไว้โดยทุจริต และได้ทำการดัดแปลงหรือต่อเติมขึ้นในทรัพย์สินนั้น ท่านว่าบุคคลเช่นนั้นต้องจัดทำทรัพย์สินนั้นให้คงสภาพเดิมด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองแล้วจึงส่งคืน เว้นแต่เจ้าของทรัพย์สินจะเลือกให้ส่งคืนตามสภาพที่เป็นอยู่ในกรณีเช่นนั้น

เจ้าของจะใช้ราคาค่าทำดัดแปลงหรือต่อเติมหรือใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นราคาทรัพย์สินเท่าที่เพิ่มขึ้นนั้นก็ได้แล้วแต่จะเลือก”

อุทาหรณ์ ก. รับบ้านของ ข. ไว้เป็นถาวรกรรมได้โดยทุจริต และได้สร้างต่อเติมบ้านนั้นเพิ่มขึ้นเมื่อ ก. จะคืนทรัพย์สิน ก. ต้องทำให้บ้านนั้นมีสภาพเช่นที่เมื่อ ก. ได้รับไว้ในตอนแรกด้วยค่าใช้จ่ายของ ก. เอง แต่ถ้า ข. จะให้ส่งมอบตามสภาพที่ปรากฏในขณะเรียกให้คืนนั้นก็ดี ทั้งนี้ ข. จะต้องใช้ราคาค่าทำดัดแปลงต่อเติม หรือใช้เงินจำนวนหนึ่งอันเป็นราคาทรัพย์สินเท่าที่เพิ่มขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่ ข. จะเลือก

มาตรา ๔๑๘ วรรค ๑ นั้น เป็นเรื่องของการดัดแปลงต่อเติม และอยู่ในวิสัยที่สามารถทำให้คืนคงสภาพเดิมได้ แต่ถ้าหากความปรากฏว่าผู้รับคืนทรัพย์สินไม่ยอมรับคืนทรัพย์สินในสภาพที่ปรากฏในขณะเรียกคืนทรัพย์สินอย่างหนึ่ง หรือการทำให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมไม่ได้ถือเป็นการหนึ่งนั้นผลจะเป็นอย่างไร มาตรา ๔๑๘ วรรค ๒ บัญญัติว่า

“ถ้าในเวลาที่ต้องคืนทรัพย์สินนั้นเป็นพันวิสัยจะทำให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมได้ หรือถ้าทำไปทรัพย์สินนั้น จะบอบสลายไซ้ ท่านว่าบุคคลผู้ได้รับไว้จะต้องคืนทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่ และไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อราคาทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น เพราะการดัดแปลงหรือต่อเติมนั้นได้”

ในกรณีที่ผู้รับทรัพย์สิน ไม่ยอมรับคืนทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่ในขณะเรียกคืนนั้น หากผู้คืนทรัพย์สินจัดทำให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมได้ โดยตัวทรัพย์สินนั้นจะไม่มีเสียหายหรือบอบสลาย ผู้คืนทรัพย์สินก็ต้องทำโดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเอง

แต่ถ้าหากในการคืนทรัพย์สินนั้น หากผู้คืนทรัพย์สินไม่อาจทำให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมได้ เพราะจะทำให้ตัวทรัพย์สินเสียหายหรือบอบสลาย หรือเป็นพันวิสัยที่จะทำให้ทรัพย์สินคืนคงสภาพเดิมได้ ผู้คืนทรัพย์สินก็ต้องคืนในสภาพเท่าที่มีอยู่เป็นอยู่ แต่เรียกค่าทดแทนใด ๆ ไม่ได้

อุทาหรณ์ ก. รับบ้านจาก ข. ไว้เป็นถาวรกรรมได้โดยทุจริต ก. ได้ต่อเติมดัดแปลงบ้านนั้นเมื่อ ก. ต้องคืนทรัพย์สินให้ ข. ก. ต้องส่งบ้านนั้นในสภาพเดิมตามที่ได้รับมา แต่ถ้าการที่จะทำให้บ้านนั้นคืนคงสภาพเดิมไม่ได้เพราะเป็นพันวิสัยหรือเพราะถ้าหากทำให้คืนคงสภาพเดิมแล้วจะทำให้เป็นการเสียหาย หรือบอบสลายแก่ตัวทรัพย์สินนั้นแล้ว ก. ก็ต้องส่งบ้านนั้นให้ ข. ในสภาพที่ปรากฏ

ในขณะที่เรียกทรัพย์สิน แต่ ก. จะเรียกค่าใช้จ่ายที่ก่อสร้างเพิ่มเติม หรือราคาบ้านที่เพิ่มขึ้น ไม่ได้

มาตรา ๔๑๘ นี้ เกี่ยวพันกับมาตราอื่นอยู่มาก เช่น กรณีดัดแปลงเพิ่มเติมอาจมีปัญหาคาบเกี่ยวกับมาตรา ๑๓๑๐, ๑๓๑๑, ๑๓๑๓, ๑๓๑๔, ๑๓๑๖ ซึ่งนำมาพิจารณาด้วยกันได้

อุทาหรณ์ ก. รับบ้านของ ข. ไว้โดยทุจริต และได้ดัดแปลงต่อเติมทรัพย์สินนั้น โดยใช้ไม้ของตนเองจนแยกกันไม่ออกกับไม้ที่ใช้อยู่เดิม ก. ต้องคืนบ้านใน สภาพที่ดัดแปลงแล้วนั้น แต่ ก. เรียกค่าดัดแปลงไม่ได้ตามลักษณะลากมิกวรได้ แต่ก็ยังมีสิทธิเรียกค่าไม้อันเป็นทรัพย์สินที่นำไปสร้างเพิ่มเติมกับตัวบ้านของ ข. จาก ข. ได้ตามมาตรา ๑๓๑๖ วรรค ๒

อุทาหรณ์ กรณีคืนที่ดินที่ครอบครองตามคำพิพากษาให้คืน จำเลยรับคืนตามสภาพที่เป็นอยู่ และไม่ปรากฏว่าพื้นวิสัยที่จะทำหาคืนสภาพเดิมได้ จำเลยไม่ได้โต้แย้งค่าที่โจทก์ดัดแปลงที่ดินให้ดีขึ้น ไม่ว่าโจทก์ทุจริตหรือทุจริต จำเลยก็ต้องใช้ค่าที่ทำให้ที่ดินดีขึ้นนี้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๖๒/๒๕๒๒)

อายุความ

อายุความโดยทั่วไปนั้น กฎหมายกำหนดอายุความไว้ ๑๐ ปี เว้นแต่จะมีกฎหมายให้ปรากฏความเป็นอย่างอื่น เช่น อายุความละเมิด อายุความมรดกหรืออายุความมาตรา ๑๖๕, ๑๖๖ ดังนี้ เป็นต้น

มาตรา ๔๑๘ ในเรื่องลากมิกวรได้นั้น ท่านห้ามมิให้ฟ้องคดีเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่เวลาที่ฝ่ายผู้เสียหายรู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืน หรือพ้นสิบปีนับแต่เวลาที่สิทธินั้นได้มีขึ้น

น่าสังเกตคำว่า “นับแต่เวลาที่ฝ่ายผู้เสียหายรู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืน” นั้น มีความหมายว่าอย่างไร

คำว่า “นับแต่เวลาที่ฝ่ายผู้เสียหายรู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืน” นั้น หาได้หมายถึงเวลาที่ผู้เสียหายเรียนรู้กฎหมายไม่ หากแต่หมายถึงเวลาที่ผู้เสียหายรู้ถึง พฤติการณ์ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ว่า ตนมีสิทธิเรียกคืนเช่นนั้น เมื่อมีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำใดเป็น โมฆะ ก็ต้องถือว่าบุคคลทุกคนได้ถึงบทบัญญัตินั้นแล้ว ผู้ใดจะอ้างว่าไม่รู้ต้องแสดงให้เห็นพฤติการณ์พิเศษ โดยเฉพาะตัว โดยแน่ชัดว่า ตนไม่รู้และไม่อยู่ในฐานะที่อาจรู้ได้เช่นนั้น เมื่อแสดงไม่ได้ก็ต้องถือว่ารู้แต่เริ่มแรกดังกล่าวข้างต้น (คำพิพากษาฎีกา ๑๐๒๕/๒๔๘๗)

จะเห็นว่า การจะอ้างว่า คนยังมีสิทธิ์เรียกคืนทรัพย์สินได้นั้น จะต้องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า คนมิได้รู้ถึงการเช่าที่คนจะมีสิทธิ์เรียกคืนให้คืนทรัพย์สินนั้น เกิดขึ้นหรือไม่อยู่ในฐานะที่จะต้องรู้ มิใช่อ้างว่า ไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้อย่างไร

อุทธรณ์ ก. ขายนาคให้ ข. เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๓ โดยมีได้จดทะเบียนให้ถูกต้อง ตามกฎหมายแต่เมื่อ ข. ครอบครองที่ดินนั้นมาได้หนึ่งเดือน ก. เข้ามายึดเอาที่นาคืน ข. จึงฟ้องเรียก ให้ ก. ใช้เงินค่านาคได้ไม่ เพราะอายุความตามมาตรา ๔๑๕ ต้องฟ้องภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่เวลาที่ ฝ่ายผู้เสียหายได้รู้ว่าคนมีสิทธิ์เรียกคืน และในกรณีที่ดินกรรมเป็นโฉนดนั้น สิทธิ์เรียกคืนทรัพย์สินที่ กระทำเพื่อชำระหนี้ของฝ่ายผู้เสียหายนั้น ย่อมเกิดขึ้นที่ฝ่ายหนึ่งได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูล อันจะอ้างกฎหมายได้ อายุความจึงเริ่มนับตั้งแต่วันที่ ก. รับเงินจาก ข. คือ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๓ เพราะการรับเงินของ ก. เป็นโฉนดปราศจากมูลจะอ้างกฎหมายได้มาแต่ต้น

อุทธรณ์ ก. ฟ้อง ข. ซึ่งศาลอุทธรณ์ตัดสินว่าการที่ ก. หาว่า ข. ยักย้ายหลักเขตที่ดินที่ขาย ให้แก่ตน ดังนั้น ให้ ข. ส่งมอบที่ดินที่ขาดจำนวนตามสัญญาหรือให้ใช้ราคานั้น หาใช่เป็นเรื่องย้าย หลักเขตไม่ แต่เป็นเรื่องการส่งมอบที่ดินไม่ได้ เพราะเป็นการฟ้องเรียกราคาที่ดินที่ขาด ไม่ใช่เรียก ราคาที่ดิน จึงพิพากษายกฟ้อง แต่ไม่ตัดสินคดีฟ้องใหม่ ก. จึงฟ้องคดีใหม่เรียกเงินที่ชำระไปเกินจาก ข. ดังนี้ เป็นฟ้องในเรื่องลากมิกวรได้ อายุความจึงนับแต่วันที่ ก. ได้ทราบว่า มีสิทธิ์เรียกคืน คือ ตั้งแต่วันที่ มีคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ (คำพิพากษาศาลฎีกา ๔๖๖/๒๕๑๒)

อุทธรณ์ โจทก์ชำระเงินให้จำเลยเป็นค่าจ้าง ไปก่อนงานเสร็จยังมิได้รับมอบงานที่ทำแล้ว งานนั้นวินาศลง โจทก์จึงฟ้องเรียกเงินคืน ดังนี้ เป็นเรื่องผิดสัญญา มิใช่ลากมิกวรได้ จึงนำอายุความ ตามมาตรา ๔๑๕ มาใช้หาได้ไม่ (คำพิพากษาศาลฎีกา ๔๑๒๘/๒๕๑๔)

อุทธรณ์ โจทก์ตกลงซื้อขายที่นา กับจำเลย โจทก์ชำระค่านาคไปจำนวนหนึ่งแต่จำเลยโอน นาคให้ไม่ครบ โจทก์จึงเรียกเงินที่ชำระเกินคืน เป็นลากมิกวรได้ มิใช่เป็นการฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบ ในเรื่องทรัพย์สินที่ขายขาดครบพร้อม ไปจากสัญญาจึงให้อายุความตามมาตรา ๔๑๕ (ฎีกานี้ให้ดูเทียบกับ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๖๖/๒๕๑๒) (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๐๗/๒๕๑๖)

ส่วนคำว่า สิบปีนับแต่เวลาที่สิทธินั้น ได้มีขึ้นนั้น เป็นความที่เข้าใจได้ง่าย กล่าวคือ ถึงจะ อย่างไรก็ตามถ้าไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะใช้อายุความหนึ่งปีได้แล้ว จึงจะมาพิจารณาถึงอายุความสิบปี โดยนับแต่ได้เริ่มมีสิทธิขึ้น คือ นับแต่ที่เกิดเป็นลากมิกวรได้ขึ้น

อุทาหรณ์ โจทก์ซื้อเรือนของจำเลยชำระราคาแล้ว แต่ไม่ได้จดทะเบียน สัญญาเป็นโมฆะ เพราะไม่ถูกแบบ โจทก์รู้อยู่แล้วกลับพยายามบังคับให้จำเลยจดทะเบียนขาย จึงเกินเวลา ๑ ปี โจทก์ฟ้องเรียกเงินเกินที่ชำระไปแล้วคืน ไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๖๖/๒๕๐๘)

อุทาหรณ์ โจทก์จ่ายเงินค่าเสียหายให้แก่จำเลยด้วยตามสำคัญผิดว่า อ. ผู้ขับขี่ยรถยนต์ที่ โจทก์รับประกันภัยเป็นฝ่ายประมาท ต่อมาศาลฎีกาพิพากษาว่า อ.มิใช่ผู้ประมาท ดังนั้นการที่จำเลยรับเงินไปจากโจทก์ จึงเป็นการรับชำระหนี้ที่ไม่มีมูลหนี้ที่จะอ้างได้ ตามกฎหมาย เมื่อได้อ่านคำพิพากษาศาลฎีกาคือดังกล่าวให้คู่ความฟังในวันใดถือว่าโจทก์รู้ความจริงที่ได้ชำระหนี้แก่จำเลย โดยปราศจากมูลหนี้ในวันนั้น สิทธิของโจทก์ที่จะฟ้องเรียกเงินคืนฐานลามิควรได้จึงเริ่มต้นนับในวันดังกล่าว เมื่อโจทก์ฟ้องคดียังไม่พ้นกำหนด ๑ ปี จึงไม่ขาดอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๐๒๕/๒๕๑๓)

อุทาหรณ์ โจทก์ได้เบิกเงินจากคลังจ่ายค่าสมนาคุณแก่จำเลยจำนวน ๓,๗๕๐ บาท เพื่อตอบแทนการที่จำเลยซึ่งได้รับแต่งตั้งจากโจทก์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเรียบเรียงหนังสือครุชนิพระไตรปิฎกแล้วเสร็จ ปรากฏว่าเป็นการจ่ายที่ผิดระเบียบราชการ เพราะจำเลยไม่มีสิทธิได้รับ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามปกติ และจำเลยมิใช่ผู้ทรงคุณวุฒิ โจทก์ทราบว่ามีสิทธิเรียกเงินคืนตั้งแต่วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕ เมื่อโจทก์ไม่มีหน้าที่ต้องจ่ายให้และจำเลยก็ไม่มีสิทธิได้รับ การที่จำเลยรับเอาเงินของโจทก์ไปจึงเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางให้โจทก์เสียเปรียบจึงเป็นลามิควรได้ โจทก์ฟ้องเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๓๒ พ้นกำหนด ๑ ปี นับแต่โจทก์รู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืนจึงขาดอายุความตามมาตรา ๔๑๕ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๒๗/๒๕๓๗)